

Živko M. Andrijašević – Šerbo Rastoder, *Crna Gora i velike sile*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica 2006, 212 s.

Karadağ Üniversitesi Felsefe Fakültesi Tarih-Coğrafya bölümü öğretim üyeleri Prof. Dr. Šerbo Rastoder ve Prof. Dr. Živko M. Andrijašević'in birlikte hazırladıkları *Crna Gora i velike sile* (Karadağ ve Büyük Güçler) başlıklı kitap Podgorica'da 2006 yılında yayınlanmıştır.

Yazarlar Hakkında:

Prof. Dr. Šerbo Rastoder, 19. ve 20. yüzyıllarda Karadağ tarihi ve Yugoslavya tarihi; tarih araştırmalarında metodoloji ve tarihçilik üzerine çalışmalar yapmakta ve çeşitli bilimsel kuruluşlarda ve üniversitelerde (Karadağ Üniversitesi Uluslararası Araştırmalar Merkezi, Karadağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi Siyaset Bilimi Bölümü, Tuzla Üniversitesi Felsefe Fakültesi Tarih Bölümü, Nikšić Felsefe Fakültesi Tarih Bölümü) bu konularda dersler vermektedir. Çeşitli bilimsel enstitü veya merkezde asli üyeliği ve yönetim kurulu üyeliği bulunmaktadır. Pek çok monografik eserin bizzat ya da müşterek yazarıdır. Farklı konularda 100'lerle ifade edilen bilimsel çalışması bulunmaktadır. Sadece iki ansiklopedide ("Enciklopedia Crne Gore" ve "Crnogorska enciklopedia") yayınladığı madde sayısı 150'nin üzerindedir¹.

Monografik eserleri şunlardır:

- *Dr. Nikola Dobrečić, arcibiskup barski i primas srpski 1872- 1955*, Budva 1991.
- *Životna pitanja Crne Gore 1918-1929*, Bar, 1995.
- *Političke stranke u Crnoj Gori 1918-1929*, Conteco, Beograd, 1996.
- *Skrivana strana istorije: Crnogorska buna i odmetnički pokret 1918 - 1929*, I-IV, Bar, 1997.
- *Janusovo lice istorije*, Vijesti, Podgorica, 2000.
- *Crna Gora u egzilu 1918-1925*, I-II, Istorijski institut Crne Gore, Almanah, Podgorica, 2004.
- (Živko Andrijašević ile birlikte) *Istorije Crne Gore od najranijih vremena do 2003. godine*, Podgorica, 2006.

- (Živko Andrijašević ile birlikte) *Crna Gora i velike sile*, Podgorica, 2006.
- *Bošnjaci / Muslimani Crne Gore između prošlosti i sadašnjosti*, 2010.

Alanında dünya çapında iyi bir üne ve saygın bir yere sahip olan Prof. Dr. Šerbo Rastoder, Karadağlı Boşnak bir akademisyen ve entelektüel olarak da, Boşnakların kültürel ve tarihi miraslarını muhafaza ve tanıtma amacına yönelik olarak 1999 yılından itibaren *Almanah* adıyla bir bilimsel dergi yayınlamaktadır.

Prof. Dr. Živko M. Andrijašević, 15. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar Balkan tarihi ve Karadağ Tarihi üzerinde çalışmakta ve bu konularda dersler vermektedir. Monografik eserleri şunlardır²:

- *Nacija s greškom*, Cetinje 2004.
- (Šerbo Rastoder ile birlikte) *Istorije Crne Gore od najranijih vremena do 2003. godine*, Podgorica, 2006.
- (Šerbo Rastoder ile birlikte) *Crna Gora i velike sile*, Podgorica, 2006.
- *Crnogorska crkva 1852-1918*, Nikšić, 2008.
- *Šahovići 1924 - Kad su vakat kaljali insani*, Podgorica 2011.

¹ *Bilten univerziteta Crne Gore*, br. 197, 1. Novembar 2005, s. 4-9

² *Bilten univerziteta Crne Gore*, br. 241, 1. April 2009, 1-2.

Kitab Hakkında:

Šerbo Rastoder ve Živko M. Andrijašević'in kaleme aldıkları *Crna Gora i velike sile* (Karadağ ve Büyük Güçler) başlıklı eser, Karadağ ile dokuz büyük siyasi gücün tarihsel süreç içerisinde ilişkilerini konu edinmektedir. Bunlar Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu, Rusya, Habsburg İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Büyük Britanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'dır. Yazarlar konuları kendi aralarında paylaşmışlar ve bu büyük güçlerden ilk dördü [Venedik Cumhuriyeti (s. 13-29), Osmanlı İmparatorluğu (s. 31-63), Rusya (s.65-95), Habsburg İmparatorluğu (s. 97-119)] Živko M. Andrijašević ve diğer beşi [(Fransa (s. 121-139), İtalya (s.141-160), Büyük Britanya (s. 161-182), Amerika Birleşik Devletleri (s.183-200), Almanya (s.201-210)] Šerbo Rastoder tarafından yazılmıştır.

Karadağ küçük coğrafyasına rağmen, siyasi ve büyük tarihi olayların gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Kitabın yazarları Önsözde büyük güçler açısından Karadağ'ın önemini şu şekilde ifade etmektedirler:

Karadağ ve Büyük Güçler arasındaki ilişkiler hakkında yazmak, Avrupa tarihinde nadir olan olağandışı bir tarihi fenomen hakkında yazmak demektir. Muhakkak, Karadağ kadar küçük bir ülke hiçbir zaman büyük güçlerin bu kadar uzun süre ilgisini çekmemiş ve onunla bu kadar yoğun politik ilişkiye girmemiştir. Balkanlarda büyük güçler için Karadağ'ın politik önemi, şüphesiz onun yüzölçümsel, ekonomik ve demografik büyüklüğünü gösteren rakamların önemini geçmiştir. Karadağ'ın bu önemi, 'Doğu Sorunu'nu çözmek konusuna büyük güçlerin gösterdiği ilgiye dayanmaktadır; bu sorun için diplomatik formül Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlarda ve Levant'ta fethettiği toprakların yeniden düzenlenmesidir. Elbette, 'Doğu Sorunu'nun çözülmesi, sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderine karar vermek anlamına gelmez, daha da önemlisi, onun topraklarının paramparça edilmesinin ardından büyük güçler arasında güçlerin düzenlenmesine de karar vermek anlamına gelmektedir. Bu sorunun zuhurundan itibaren, büyük güçler Osmanlıların Balkanlardaki topraklarının geleceği hakkında farklı tutumlara sahiptirler, ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında imparatorluğun ölüm hükmünün imzalanması fikri etrafında toplandılar (*Crna Gora i velike sile*, s.7).

Kitapta, dokuz 'büyük güç'ün her biri münferit olarak ele alınmakta ve başlangıcından itibaren Karadağ ile ilişkilerine değinilmektedir. Bu kitap Karadağ'ın büyük güçlerle ilişkisini konu alsada aslında bir anlamda söz konusu güçlerin özellikle 'Doğu Sorunu/Şark Meselesi' çerçevesinde Osmanlı ile ilişkilerinin de kitabıdır. Kitabın her bölümünde bu devletlerin olaylara yaklaşım ve taktikleri detaylandırılmış ve bazen ortak bir hadisenin devletler nezdinde farklı resimleri başarılı şekilde çizilmiştir.

Crna Gora i velike sile sentez bir çalışmanın ürünü olup, yazarların önsözde belirttikleri üzere "bu kitapta okuyucu Karadağ ve büyük güçlerin ilişkisi hakkında literatürde olmayan bir bilgi ile karşılaşmayacaktır, ancak ilk defa olarak bu konu ile ilgili en önemli bilgileri aynı yerde bulacaktır." Böylece okuyucu konu ile ilgili bilgilerin bir araya getirildiği ve sistematik bir plan ile işlendiği önemli bir çalışmaya sahip olmuştur. Konuların çeşitli resim, harita ve belgelerle süslenmiş olması okuyucunun tasavvurunu da zenginleştirmektedir.

Karadağ ve 'Büyük Güçler'in İlişkileri:

Venedik Cumhuriyeti (s. 13-29): 12. yüzyılda Venedik Cumhuriyeti Kuzey Adriyatik'te deniz hâkimiyeti kurmuş ve sonra bunu Levant'a şamil kılmıştır. 13. yüzyılda doğu Adriyatik de hâkimiyet sahasına girmiştir. Adriyatik ve Akdeniz'deki üstünlüğünü korumak adına Venedik Cumhuriyeti Karadağ (Zeta) ve civarı bölgelerindeki hadiseler ile yakından ilgilenmekteydi. Bu ilgi, Türk akınlarının Venedik ticarî menfaatleri için ciddi bir tehdit oluşturmaya başladığı

14. yüzyıl itibarıyla yoğunlaştı. Karadağ ve Venedik Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler tamamıyla Osmanlılara karşı mücadelede müşterek menfaatler esasına dayanmaktaydı ve çeşitli safhalarla 18. yüzyılın başlarında son Venedik-Osmanlı Savaşı (1714-1718) zamanına kadar devam etti.

Osmanlı İmparatorluğu (s. 31-63): Karadağ ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki siyasi ilişkiler 14. yüzyılın sonlarında başlamakta, imparatorluğun sonuna kadar devam etmektedir. Osmanlıların Karadağ'ı fethi 15. yüzyılın yetmişli yıllarına rastlamaktadır. İşkodra'nın fethiyle birlikte Karadağ da Osmanlıların eline geçmiştir. Öncelikle yerel idareci Ivan Crnojeviç'in Osmanlılara itaatini bildirmesi ve yıllık haraç vermeyi kabul etmesi ile vassal bir idare kurulmuştur. Karadağ'ın bu vassal statüsü 1496 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihte, bölge İşkodra sancağına dâhil edilmek suretiyle doğrudan Osmanlı idaresine alınmıştır. 16. yüzyılın başlarında kısa bir dönem Karadağ sancak olarak düzenlenmiştir (1513-1530). Karadağ literatüründe genel olarak Karadağ'ın Osmanlı idaresinde özel-otonom bir yapıya sahip olduğu görüşü yer almaktadır. Bu kitapta da aynı konuya yer verilmiştir. Karadağ halkının vergilendirmede öşür yerine flori ödüyör olması bu düşüncenin dayandırıldığı en önemli temeldir. Yazar 16. yüzyıl sonlarından itibaren Karadağlılar ile Türkler arasındaki çatışmaların başlıca sebebinin de "*elde edilmiş imtiyazları ve dâhili otonomluğu savunma teşebbüsleri*" olduğunu belirtmektedir (s.35).

18. yüzyılın başlarından itibaren Karadağ-Osmanlı ilişkilerinde bir farklılık meydana gelmiştir. Yazarın ifadesine göre Karadağ artık Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde otonom statüsünü değil bağımsızlığını korumaya çalışan bir ülkedir. Karadağ'ı tekrar Osmanlı İmparatorluğu'na dâhil etmek tüm Osmanlı seferlerinin başlıca amacı haline gelmiştir.

18. yüzyıl süresince Karadağlı-Osmanlı çatışmaları devam etmiştir. İşkodra valisi Buşatlı Mahmud Paşa'nın 1796'da ilki Martiniçi ve ikincisi Krusa'da Karadağlılar ile yaptığı muharebeler yenilgi ile sonuçlanmıştır.

Krusa'daki mağlubiyet Karadağ-Türk ilişkilerinde ve Karadağ'ın devlet olarak gelişiminde yeni bir dönemin başlangıcıdır. Krusa'daki muharebeden sonra Türk beylerinden hiçbiri Karadağ'dan haraç istememiş ya da orada bir Türk üst idaresi modeli uygulamaya çalışmamıştır. Tüm civar Türkler ve bizzat sultan için, resmî olarak tanınmakla birlikte, Karadağ bağımsız bir ülkedir. Bâb-ı Âli'de ve İşkodra'da nihayet, Karadağ'ın hiçbir şekilde kendi idarelerinin olmadığı bir devlet olduğu gerçeği kabul edilmiştir. Karadağ'ın bağımsızlığını artık hiç kimse inkâr etmemekte idi (s.43).

Vladika II. Petar Njegoş (1830-1851) zamanında Karadağ'ın civar toprakları için "tarih-sel hak" söylemi Karadağ-Türk ilişkileri açısından kilit bir prensip haline almıştır. Bu söylemle birlikte, II. Petar Karadağ-Türk ilişkilerinde yeni bir ideolojik-tarihi temsilin de babasıdır. Petar'a göre Karadağ hiçbir zaman Türk idaresine girmemiş, bilakis aralıksız bağımsızlığını muhafaza etmiştir. Bu fikrini kendi halkı ile paylaştığı gibi, söylediklerinin gerçek olduğuna Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu temsilcilerini inandırmaya da çalışmıştır. Onun ifadesiyle:

Kosova ovasında Sırp Çarlığı düştüğü ve isteksizce Türk boyunduruğu altına girdiği o zamandan bugüne kadar Karadağ fasılasız hem bağımsızlığını hem dinini muhafaza etmiştir. Karadağlılar ne raya olmuşlardır, Tanrının izniyle, ne de olacaktırlar (s. 44-45).

Petar'ın halefi olan Knez Danilo (1851-1860), "Karadağ sorununun" çözümü için Karadağ'ın bağımsızlığının diplomatik yollarla tanınması; Karadağ sınırının Hersek ve Arnavutluk'a kadar genişlemesi; Osmanlılarla hududun belirlenmesi ve bir kıyı şehri olan Bar'ın Karadağ'a bırakılması şeklinde talepler öne sürmüştür. Esas olarak 19. yüzyılın ortalarından 1878'e kadar olan süreçte Karadağ-Osmanlı çatışmaları bu taleplerin çözümüyle, kısaca Karadağ'ın bağımsızlığının tanınması ve sınırlarının genişlemesi ile ilgilidir.

1876-1878 Karadağ-Osmanlı savaşı Karadağlıların lehine sonuçlanmış ve 1878 Berlin Anlaşmasıyla Karadağ'ın bağımsızlığı resmî olarak tanınmıştır. Kongre sonrasında Karadağ ile Osmanlı arasında diplomatik ilişkiler de kurulmuş, Karadağ elçisi Stanka Radoniç 1879 yılı Ağustosunda İstanbul'da ve Türk elçi Halil Beğ aynı yılın Ekim ayında Cetinje'de göreve başlamışlardır.

Osmanlı ile Karadağ arasındaki bazı sınır problemleri 19. yüzyılın son yirmi yılı ve 20. yüzyılın başlarında çeşitli anlaşmalarla çözülmeye çalışılmıştır. Knez Nikola Njeçoş (1860-1918) ile Sultan II. Abdulhamid arasında dostça ilişkiler gelişmiş, ilki 1883 ve diğeri 1899'da olmak üzere Knez iki defa İstanbul'u ziyaret etmiştir. Hatta ilk ziyareti esnasında çeşitli kıymetli hediyelerle birlikte Sultan tarafından kendisine Emirgan'da bir yalı hediye edilmiştir. Karadağ-Osmanlı ilişkileri Balkan savaşları ile yeniden sekteye uğramış, Karadağ, II. Abdulhamid'in 'dostu' Knez Nikola'nın liderliğinde Osmanlı'ya savaş açan ilk Balkan devleti olmuştur.

Rusya (s.65-95):

Karadağ'ın nasıl Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinden serbest kaldığı ve nasıl bağımsız bir devlet olduğunun açıklamasını aradığımızda bu büyük ölçüde Rusya ile bağlantılıdır. Karadağ'ın uluslararası tanınmışlığı ve topraklarını önemli ölçüde genişletmesinde hangi Avrupa gücünün en çok çalıştığı sorusuna cevap ararsak, cevap Rusya olacaktır. Ve nihayet, son derece zayıf ekonomik imkânlarla sahip bir devletin tüm idari müesseseleri kurmasının ve millî-bağımsızlık politikasının yürütülmesi için kaynakları tedarik etmesinin nasıl mümkün olduğunu açıklamaya çalışırsak, cevap yine Rusya ile alakalı olacaktır. Şüphesiz Rusya, Karadağ'ın devlet yapısının gelişiminde en önemli dış-politik etkidir (s. 65).

Rusya ile Karadağ arasında politik ilişkiler 1711 yılında kurulmuştur. I. Petro'nun idaresinde Rusya güçlü bir Avrupa devleti olma ve Karadeniz'e açılma politikası izlemekte idi ve bu politika Rusya ile Osmanlı'yı karşı karşıya getirdi (1710-1711 Prut Savaşı). I. Petro'nun Osmanlı İmparatorluğu'na karşı elini kuvvetlendirmek için planı, imparatorluğun Hıristiyan-Ortodoks tebaası arasında ayaklanma çıkmasını teşvik etmekte. İşte Karadağ ile ilk politik ilişkiler de bu plan dâhilinde kuruldu. Haziran 1711'de Rus çarının iki elçisi Karadağ'a gelecek çarın Osmanlılara karşı ayaklanma davetini iletmış, bu daveti olumlu karşılayan Karadağlılar Osmanlı kale ve şehirlerine saldırmışlardı. 1715 yılında Rusya'ya giderek Çar I. Petro'yu ziyaret eden Karadağ Vladikası Danilo, Çar'dan Karadağ'ı yüksek himayesine almasını, siyasi ve maddi olarak yardımda bulunmasını talep etmiş; Karadağ halkının "*Rus hükümdarının çağrısı üzere kanını akıtmaya her zaman hazır*" olduğunu bildirmiştir. Çar, Rusya'nın Karadağ'ın menfaatlerini koruyacağına; kilise ve halka maddi yardımda bulunacağına dair söz vermiştir. Vladikanın pek çok hediye ve maddi yardım ile geri döndüğü bu ziyaret, Karadağ'ın bundan sonraki gelişimi ve konumunu sağlamlaştırması için tarihteki bir öneme sahiptir. Siyasi ve mali açıdan Rusya'ya yaslanma o zamandan itibaren Karadağ'ın dış politikasının bel kemiğini oluşturmuş ve Karadağ Rusya Çarlığı'nın Balkanlardaki her adımı için önemli bir faktör olmuştur.

Rusya, Karadağ'ı 20. yüzyılın başlarına kadar siyasi ve ekonomik açıdan desteklemiştir. Karadağlılarda zaman içinde Rusya himayesi altına girmenin Karadağ'ın mevcudiyeti için en önemli şart olduğu bilinci oluşmuştur. Öyle ki, Karadağ Vladikası I. Petar ölüm döşeginde son nefesini vermeden biraz evvel halefi olan yeğeni II. Petar Petroviç Njeçoş (1830-1851)'a tek dayanağını Tanrı ve Rusya olduğunu ifade etmiştir. Rusya Karadağ'da Cetinje'deki manastır ve kilise harcamaları için para yardımı yaparken, ayrıca "halkın ihtiyaçları", "kültürel gereksinimler" adı altında önemli miktarda ödemeler yapmaya da devam etmiştir.

Siyasi desteğini de pek çok durumda ortaya koymaktan geri durmamıştır. Mesela 1852 yılında Karadağ'ın "prenslük/knjaževina" ilanı Rusya tarafından desteklenmiştir. Ya da Osmanlılar 1853'de Karadağ'a askeri bir sefer düzenlediklerinde Rusya Bâb-ı Âlî'ye baskı yaparak bu savaşın hemen durdurulmasını talep etmiştir. Rusya'nın Karadağ'a karşı koruyucu tutumu Karadağlıların 1858 yılında Grahovo'da Osmanlılara karşı kazandığı galibiyetten sonra da devam etmiş; Rusya ve Fransa'nın girişimleri ile yeni bir Osmanlı askeri faaliyetinin önüne geçilmiştir. Knez Nikola'nın Hersek'te Osmanlı karşıtı ayaklanmayı teşvik ve yardım etmesi sonucunda başlayan 1862 Osmanlı-Karadağ savaşında yine Rusya araya girmiştir. Rusya'nın savaşın durdurulması talepleri ve bunu diğer büyük güçlerin de desteklemesi üzerine Ömer Paşa Latas'ın Karadağ'a seferi durdurulmuştur. Rusya, 1875 yılındaki "Büyük Doğu Krizi" ve 1876-1878 Karadağ-Osmanlı savaşlarında da Karadağ'a siyasî ve ekonomik açıdan büyük destek vermiştir. Bu destek olmaksızın Karadağ'ın savaşması kabil görülmemektedir.

1877-1878 Osmanlı-Rusya savaşının ardından imzalanan Ayastefanos Barış Antlaşmasında ve bu anlaşmanın diğer büyük güçler nezdinde kabul görmemesi üzerine Berlin Kongresi'nde Ruslar, Osmanlı'nın Karadağ'ın bağımsızlığını tanımaması sağlamışlardır.

Karadağ-Rusya ilişkileri 20. yüzyılın başlarında değişime uğramıştır. Bu andan itibaren Rusya, siyasî riya ithamıyla Karadağ Knezi Nikola'ya karşı güvensizlik göstermeye başlamıştı. Rusya'nın tutumundaki bu değişikliğin sebeplerinden biri Nikola'nın İtalya ve Avusturya-Macaristan'a karşı "çok fazla nezaket" göstermesi ve diğeri 1903'te Sırbistan tahtında meydana gelen değişimdi. Rusya, Karadağ'ın güvensiz bir müttefik olduğunu, artık Karadağ'a politik açıdan eskisi gibi ihtiyaç kalmadığını, Karaorçeviç'in Sırbistan'a dönmesi ile Balkanlardaki en önemli müttefikine sahip olduğunu düşünmekteydi.

1913 yılında Balkan savaşlarından sonra, "Türk sorununun gündem dışı kalmasıyla" Rusya'nın Karadağ'a karşı tutumu kökten değişti. Şimdi Balkanlardaki Rus çıkarlarına güçlü bir Slav devleti daha çok uymaktaydı. Daha 1913 yılı başlarında Rus diplomasisi tarafından Karadağ'ı Sırbistan'a ilhak etme ve Kral Nikola'dan kurtulma planları yapılmıştı. Rusya devlet başkanı Balkan savaşlarından sonra Kral Nikola'nın hal edilmesi ve "Büyük Sırbistan"ın kurulması şartlarının oluştuğunu beyan etmişti.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Rus hükümeti açısından, savaşın sonunda Karadağ Devleti'nin ortadan kaldırılması gerektiği konusunda ihtilaf yoktu. Karadağ'ın Rusya için bir yük olduğu ve yeni siyasî şartlarda Karadağ'ın mevcudiyetinin artık bir anlamının olmadığı konuşulmakta idi. Savaşın ilk yıllarında Rusya, Karadağ hükümetine Sırbistan ile uzlaşma içinde çalışması konusunda ısrar ederken, Sırlara da Çar'ın ve Rus hükümetinin Karadağ ile Sırbistan'ın birleşmesi görüşünde olduğunu bildirmektedir.

Habsburg İmparatorluğu (s. 97-119): Karadağ ve Habsburg İmparatorluğu arasında ilk bağ 18. yüzyılda kurulmuştur. Avusturya'nın Balkanlarda Türk topraklarının paylaşımına karşı olan ilgisi doğal olarak Karadağ'a ilgisini de ortaya çıkarmıştır.

1797 yılında Venedik Cumhuriyeti'nin yıkılması ile onun Adriyatik ve kısmen Karadağ kıyı kesimindeki toprakları Avusturya'nın idaresine geçmişti. 1814 Viyana Kongresi ile Avusturya'nın bu toprakları zaptı resmîyet kazanmış ve böylece Avusturya ile Karadağ sınır komşusu olmuşlardır.

1848 yılı başlarında patlak veren devrim hareketleri Fransa ile birlikte Habsburg İmparatorluğu'nu ciddi anlamda etkilemiştir. İmparatorluğun İtalya, Macaristan ve Çek topraklarında devrimin ulusal haklar için mücadele karakteri bulunmaktadır. 1848 devriminden ve ulusal fikirlerin gücünü gördükten sonra, Habsburg Monarşisi kendi Balkan politikasında

ulusal hareketleri ve dolayısıyla Karadağ'ın ulusal politikasını yatıştırma yolunu tutmuştur. Avusturya'nın, Osmanlı topraklarında millî hareketlerin yayılması ve genişlemesini engelleme amacı, Osmanlı'da çıkacak bir devrim yangınının kendi topraklarına da kolayca sıçrayacağı öngörüsüne dayanmaktadır.

Avusturya Karadağ'ı Balkanlarda barış politikasında yanına almak istemişse de bunda başarılı olamamıştır. 1852 yılında knez olarak ilan edilen Danilo Petroviç Njeğoš, Osmanlı sınırlarında barışı desteklemek yerine Hersek'te bir isyanı teşvik etmiş ve Osmanlı'nın Karadağ'a ordu sevkine sebep olmuştur. 1853'te başlayan Osmanlı-Karadağ savaşının Bosna-Hersek'te karmaşaya yol açacağından korkan Viyana, savaşa son verilmesini talep etmek üzere İstanbul'a bir elçi göndermiştir. Rusya'dan da ciddi uyarılar alan Bâb-ı Âli savaşa son verme kararı almıştır. Avusturya ilk defa kararlı bir şekilde Karadağ'ın lehine müdahalede bulunmuştur. Bundan sonra Avusturya Karadağ'daki siyasî etkisini arttırmaya çalışmış, ancak Knez Danilo'nun başarılı muhalefeti ile karşılaşmıştır.

Balkanlarda Rus-Fransız nüfuzundan korkan Habsburg Monarşisi 1856'dan itibaren buralarda Türk çıkarlarının savunucusu olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünün korunması ve bu bütünlüğü bozacak her türlü hareketin engellenmesi suretiyle Balkanlardaki rakiplerinin özellikle de Rusya'nın önü alınabilecekti. Balkanlarda Osmanlı hâkimiyetinin yok olmasından sonra ulusal devrim dalgasının kendi topraklarına yayılacağından emin, tüm gücüyle Osmanlı'nın toprak çözülümünü kontrol altında tutmaya ve onun Balkanlardaki topraklarında barışı muhafazaya gayret gösteriyordu.

Avusturya-Macaristan, Balkanlardaki Osmanlı topraklarının paylaşımı konusunu elbette düşünüyordu, ancak bu sürecin doğrudan kendi kontrolü altında ve tamamen kendi lehine olmasını istiyordu. 1875 yılındaki "Büyük Doğu Krizi" başlangıcında bu defa Avusturya-Macaristan Balkanların siyasî haritası ile ilgisini açıkça belli etmiştir. Hersek'teki isyandan ajanları sayesinde birkaç ay öncesinden haberdar olan Avusturya, Hersek bölgesindeki Katolikleri ayaklanma için galeyana getirmeye çalışmış ve bununla Osmanlı'nın bu topraklarında çıkacak bir karmaşanın kendi çıkarları için önemini ortaya koymuştur. İmparator Franz Josef'in 1875 Nisanında tam Hersek'teki karmaşa sırasında Dalmaçya kıyılarında ve Kotorska Boka'da gezintiyeye çıkması tesadüf değildir. Avusturya dış işleri bakanı Andraşi, imparatorun bu şekilde 'Şark Meselesi'ni harekete geçirmeyi ve isyan bölgelerindeki Slav halkların Avusturya'ya karşı beklentilerini güçlendirmeyi istediğini yazmıştır.

1876-1878 Karadağ-Osmanlı savaşında, Avusturya Karadağ ordusunun faaliyetlerini kontrol etmiş, savaşın başından itibaren Karadağlıların Hersek bölgesine girmesine karşı durmuştur. 1878 Berlin Kongresi'nde de Karadağ sınırının Hersek'ten altı kilometre uzakta olmasını sağlamıştır.

Berlin Kongresi Avusturya-Macaristan'ın Balkanlardaki nüfuzunu resmileştirmiştir. Avusturya, kongre kararları ile Bosna-Hersek'i geçici olarak işgal etmiş, Yeni Pazar sancağına asker yerleştirmiş ve Karadağ'a ait deniz sahasında denetim hakkı kazanmıştı. Avusturya şimdi, Karadağ'ı çevreleyen toprakların üçte ikisinde varlık göstermekteydi. Karadağ'ın içinde bulunduğu durum, iki devlet arasındaki tüm ilişkileri kökten değiştirmiştir. Avusturya-Macaristan Karadağ'ın siyasî ve hukukî bağımsızlığının en ciddi tehdidi haline gelmiştir. Kongreden sonraki ilk yıllarda iki devlet arasındaki ilişkilere Karadağ'ın Hersek politikası hâkim olmuş; Viyana Karadağ'ın Hersek'teki millî politikasından vazgeçmesini ve tüm politik problemlerde tarafsız tutum almasını talep etmiştir. Karadağ gönülsüz de olsa Viyana'nın bu talebini yerine getirmek zorunda kalmıştır.

Karadağ'ın millî politikalarını bertaraf ettikten sonra, Avusturya-Macaristan bu defa Karadağ üzerinde ekonomik kontrol sağlamaya çalışmıştır. 1878 sonrası Karadağ ekonomisi Avusturya-Macaristan'ın politikalarına uygundur. İçinde bulunduğu durum ve gelişmemiş ekonomi sebebiyle Karadağ Avusturya pazarına, endüstrisine ve kredi fonlarına bağımlı idi. Savaş sonrası Karadağ'ın Avusturya-Macaristan'a bağımlılığı tedricen arttı. Karadağ'ı ekonomik anlamda kendine bağımlı kılanın en iyi yollarından birisi Avusturya kredisi idi. 20. yüzyıl başlarında dış borçlar 4,5 milyon florini bulmuştu ve Karadağ'ın yıllık geliri o sırada 930.000 florin idi. Karadağ aldığı kredileri elbette düzenli olarak geri ödeyemiyordu. Karadağ 1906 yılına kadar kendi para değerine sahip değildi; Avusturya parasını - öncelikle florini, 1901'den sonra kruna- kullanmaktaydı. Bu şartlarda Karadağ'ın Avusturya için itaatkâr bir komşu olmaktan öte şansı yoktu.

20. yüzyılın başlarında Avusturya'nın Balkanlarda tam bir hâkimiyet istediği açıktı. Böyle bir hâkimiyetin Sırbistan ve Karadağ üzerinde mutlak bir kontrol sağlanmaksızın olmayacağı da kesindi. Bu zamanlarda Avusturya dışişleri bakanı, Avusturya'nın Balkanlarda zayıf bir Sırbistan, küçük bir Karadağ, bağımsız bir Arnavutluk ve büyük bir Bulgaristan yaratmak istediğini ifade etmişti. Osmanlı'nın ise tedricen Balkanlardan atılması gerekiyordu.

1912 yılında Balkan savaşları başladığında, Avusturya Kral Nikola'ya, Karadağ'ın Sırbistan ile topraksal birleşimine, dolayısıyla onların Yeni Pazar sancağını, Kosova'yı, Arnavutluk ve Arnavutluk kıyılarını zapt etmelerine karşı koyacağını bildirmiştir. Balkan savaşlarından sonra kurulan barış ortamı çok uzun sürmemiş ve 1914 Haziranında, bir Sırp gencinin silâhdan çıkan kurşunla Avusturya-Macaristan veliahdı Franz Ferdinand ve eşinin ölmesi üzerine yeni bir kriz patlak vermiştir. Avusturya-Macaristan bu suikasttan sorumlu tuttuğu Sırbistan'a Ağustos 1914'de savaş ilan etmiş; bu savaşta Avusturya-Macaristan'ın karşısında yer alan Karadağ ise başarılı olamamıştır. Sonunda kral ülkeyi terk etmek zorunda kalmış, hükümet orduyu dağıtmış ve Karadağ Ocak 1916'da Avusturya-Macaristan işgali ile tanışmıştır. Bu işgal 1918 yılı sonlarına kadar devam etmiştir.

Fransa (s. 121-139): Karadağ-Fransa siyasi ilişkileri 19. ve 20. yüzyıllarda Avrupa'da yeni güçler dağılımı tarihiyle birlikte ele alınmak zorundadır. Karadağlılar ve Fransızların yoğun ve doğrudan teması, Napolyon'un ordusunun Avrupa'yı temelden sarstığı zamana kaydedilmektedir. Napolyon'un ordusu Karadağ'ın yüzlerce yıllık komşusu Venedik Cumhuriyeti'ni yıkmıştır (1797), ancak Avusturya ile yapılan barış anlaşması ile İtalya'da, İstra'da, Dalmaçya'da ve Kotorska Boka'daki Venedik toprakları Habsburg Monarşisi'ne bırakılmıştır. Böylece Karadağ Avusturya ile komşu olmuştur. Rusya'nın, aralarında Karadağ'ı ciddi anlamda tehdit eden Avusturya'nın da bulunduğu Napolyon'un hasımları ile yakınlaşması üzerine Karadağ da Fransa ile bağlantı kurmaya çalışmıştır. Avusturya'ya karşı mücadelesinde Fransa nezdinde müttefik arayan Karadağ, bu sebeple Rusya'daki konumunu ciddi anlamda zedelemiştir. 1805'de Avusturya'dan İtalya ve Dalmaçya'daki toprakları almasıyla birlikte Fransa Karadağ'ın komşusu olmuş ve bu durum Karadağ'ın Fransa'ya karşı tutumunu değiştirmiştir. Nihayet, bu dönemin olayları 1814'de Viyana Kongresi'nde sona ermiştir.

Viyana Kongresi'nin gölgesinden çıktığı ve önde gelen Avrupa gücü konumuna geldiği 19. yüzyıl ortalarından itibaren Fransa yeniden Balkanlarla ilgilenmeye başlamıştır. Kırım Savaşı (1853-1856) ve Paris Kongresi'nden (1856) sonra Batı Avrupalı devletlerin, 'Şark Meselesi'nin çözümünü- "*Türkleri Avrupa'dan çıkarma ve mirasın paylaşımını*" tek başına Rusya'ya bırakmayacakları anlaşılmıştır.

Kırım Savaşı'ndan sonra Knez Danilo, Karadağ'ın bağımsızlığının tanınması ve hudut problemlerinin çözümlenmesi için Fransa'ya yönelmiştir. Fransa diplomasisi Karadağ'ın önce-

likle Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğini kabul etmesi, bu şekilde Karadağ'ın hukuki konumunun belirlenmesi ve Knezin sınırsal taleplerinin ancak bundan sonra Osmanlı'ya sunulması taraftarıdır. Böylece Knez Paris ziyareti sırasında III. Napolyon'a sunduğu 22 Nisan 1857 tarihli tezkerede, Karadağ'ın topraksal genişleme ve denize çıkışı karşılığında Bâb-ı Âli'nin egemenliğini kabul etmeye hazır olduğunu bildirmiştir.

İtalya'nın birleşimi çerçevesinde gelişen savaşlarla bağlantılı olarak Fransa-Rusya yaklaşması ve Fransa-Avusturya ilişkilerinin şiddetlenmesi 'Şark Meselesi'ne Fransa ile Rusya'nın eşgüdümlü bir tutum sergilemesine sebep olmuştur. 1862 yılında Ömer Paşa'nın Karadağ üzerine seferi, Fransa ve Rusya'nın müdahalesi ile sonlandırılmıştır. Fransa, Karadağ ve Bâb-ı Âli'deki nüfuzunu kullanarak barışı sağlamaya çalışmıştır. Bu dönemde Fransa'nın doğu politikasında da bir değişim söz konusudur. 1863 Leh ayaklanması Rusya-Fransa ilişkilerinin şiddetlenmesine sebep olmuş ve İtalya-Almanya birliği meselesi, dolayısıyla Avusturya-Prusya Savaşı (1866) ve Fransa-Prusya Savaşı (1870-1871) 19. yüzyılın seksenli yıllarının başlarına kadar 'Şark Meselesi' olaylarında Fransa etkisini dışarıda bırakmıştır.

Altmışlı yılların ortalarından itibaren Fransa diplomasisi Osmanlı İmparatorluğu'nu muhafaza politikası gütmeye başlamış, Rusya ise kendi çıkarları uğruna Balkan halklarının bağımsızlık mücadelelerini teşvik etmiştir. Bu durum Fransa'nın Karadağ'daki nüfuzunu yeniden Rusya'ya kaptırmasına sebep olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa-Karadağ ilişkileri iki aşamada gelişmiştir. İlk aşama 1914-1916 yılları arasındadır ve savaşın başlangıcında Karadağ'ın Avusturya-Macaristan tarafından işgaline kadar geçen süreçtir. Karadağ bu süreçte Fransa'nın müttefiki olarak savaşa devam etmiştir. 1916 yılında ülkenin Avusturya-Macaristan tarafından işgaliyle Kral Nikola ve Karadağ hükümeti Fransa'ya sığınmıştır. Bundan sonra Karadağ-Fransa ilişkileri genel olarak Karadağ Devleti'nin geleceği meselesine indirgenmiştir. Bu dönemde Fransa, Sırp politikasının ve Karadağ ile ilgili planlarının en güçlü dayanağı olmuştur. Fransa savaş sonunda Almanya ve Rusya'nın Balkanlara nüfuzuna sed olabilecek bir Yugoslav devletinin kurulması fikrini desteklemiştir. Karadağ-Fransa ilişkileri başlangıcında ve sonunda, öncelikle Karadağ Devleti'nin var olma ve yok olma meselesi çevresinde gelişmiştir.

İtalya (s.141-160): Modern İtalyan Devleti, 1815-1870 yılları arasında uzun bir milli birleşme sürecinde ortaya çıkmıştır. Bu süreç içinde pek çok dağınık, bağımlı ve yarı-bağımlı küçük İtalyan devletleri, milli bir devletin çatısı altında birleşmişlerdir.

Karadağ ile Fransa arasında resmî diplomatik ilişkiler Mayıs 1879 tarihinde Cetinje'de İtalyan elçiliğinin açılışı ile kurulmuştur. İki devlet arasındaki ilk yoğun ilişkiler 19. yüzyılın seksenli yıllarına, pek çok Karadağlı gencin eğitim için İtalya'ya gittiği zamana rastlamaktadır. Bununla birlikte İtalya'nın Karadağ'a asıl ilgisi seksenli yılların sonlarında Petroviç ve Savoya hanedanları arasında kurulan sıhrî akrabalık zamanında gelişmiştir. Knez Nikola'nın beşinci kızı Yelena 1896 yılında Victor Emmanuel ile evlenerek İtalya kraliçesi olmuştur. Victor ile Yelena'nın nişanlarının Ağustos 1896'da resmî olarak ilanımla birlikte, Karadağ, Avrupa basınının gündemine oturmuştur. Çok sayıda gazeteci ve fotoğrafçı Cetinje'ye akın etmiş; İtalya kamuoyu Karadağ, Petroviç Hanedanı ve Yelena hakkındaki her türlü haberi büyük bir ilgi ile takip etmiştir. Bu sırada İtalya'da Karadağ hakkında pek çok kitap basılmıştır. Bu evlilik İtalya'nın Karadağ'a ilgisini ve aynı zamanda İtalyan kapitalinin gelişini teşvik etmiştir. İtalyan kapitali Karadağ'ın gelişiminde etkili olmuş ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar Karadağ ekonomisinin genel yapısına önemli katkıda bulunmuştur. İtalya, kendi özel kapitali vasıtasıyla Karadağ üzerinden Balkanlara nüfuz etmiştir.

Karadağ ile İtalya'nın yoğun ekonomik ilişkileri diplomatik sahada ve dış politika sahasındaki ilişkiler ile tutarlı değildi. Karadağ-İtalya dış ilişkilerinde kayınpeder ve damat arasında karşılıklı güvensizlik söz konudur. İlginçtir ki, Kral Nikola Birinci Dünya Savaşı'na itilaf ordularının kumandanları olan üç damadı (Sırbistan Kralı Petar, İtalya Kralı Victor Emmanuel ve Rusya ordusunun kumandanı Nikolay Nikolayevič) ile birlikte girmiştir. Ancak söz konusu damatlardan hiçbiri, devletlerinin politik amaç ve menfaatleri ile çatışmadığı hallerde dahi kritik zamanlarında kayınpederleri ve Karadağ için fedakârlık yapmaya yanaşmamışlardır. Karadağ'ın damatlardan beklentileri genel olarak Karadağ'ın çıkarlarının korunmasını gerektiren kritik durumlarda sükûta uğramıştır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında aynı safta olmalarına rağmen, Karadağ'ın Haziran 1915'te İşkodra'yı zaptı ve genel olarak Arnavutluk'taki faaliyetleri, Balkanlara nüfuzu için Arnavutluk'u köprü olarak gören İtalya ile ilişkilerinin soğumasına sebep olmuştur. İtalya tepki olarak savaş sırasında Karadağ'a yardımı kesmiştir. Karadağ'ın İşkodra'yı alması Arnavutluk'un bütünlüğünü koruma konusunda koalisyonun tutumuna da karşıdır. Karadağ'ın Arnavutluk macerası, krala ve hükümete karşı bir güvensizlik yaratmış, Karadağ karşıtı propaganda büyük bir maharetle İşkodra ve Medovo'nun zaptının Avusturya-Macaristan ile yapılan gizli bir anlaşma gereği gerçekleştirildiğini yaymıştır. İtalya'nın Arnavutluk'taki çıkarlarının zedelendiği ve Londra Sözleşmesi'nin ihlal edildiğini düşünen İtalya kralı, Karadağ'ın bu politikasına karşı olduğunu gizlememiştir. İtalya Adriyatik'in efendisi olduğundan, bu politika Karadağ'ı izolasyona götürmüş ve 1916 Ocak ayında Avusturya-Macaristan'ın işgalini çabuklaştırmıştır.

Bu işgalle birlikte Fransa'ya sığınan Kral Nikola, Eylül 1917'de kendisini ziyarete gelen İtalya Kralı III. Victor Emmanuel'den Karadağ saray ve hükümetinin Roma'ya geçmesi talebinde bulunmuş ancak bu talebi damadı tarafından reddedilmiştir. İtalya, 'koalisyon menfaatlerine ihaneti' konusundaki güçlü propaganda sonucunda Karadağ'a karşı mesafeli ve dikkatli bir tutum sergilemiş ve Karadağ için, kendisini diğer koalisyon üyeleri ile çatışmaya sokacak bir şey yapmayı reddetmiştir. İtalya diplomasisi, Karadağ'ın yenilenmesi konusuna ancak kendisini diğer üyelerle karşı karşıya koymayacak ölçüde eğilmeye kararlı idi ve 'Karadağ Meselesi'ni Balkanlardaki kendi menfaatlerinin korunmasında mahirane kullandı. Diğer taraftan, askerî ve maddî desteği olmayan Karadağ, bazı durumlarda taleplerini anlayışla karşılayan yegâne devlet olan ve Sırbistan'ın denize çıkışı olmasına yani Yugoslav birliğine açıkça muhalif bulunan İtalya'ya her gün biraz daha bağımlı hale geliyordu.

Karadağ Ekim 1918 tarihinde itilaf güçleri tarafından işgal edildi. İtilaf güçlerinin bu işgali Kral Nikola ve Karadağ hükümeti adına yapılmış ve uygun şartlar oluştuğunda ülkeye dönüşleri konusunda Kral Nikola ve hükümetine garanti verilmişti. Bu işgal sırasında, Karadağ'da, 26 Ekim 1918'de Podgorica Meclisi Karadağ ile Sırbistan'ın birleşmesi ve Petroviç hanedanının lağvı kararını almıştır. Bu karar, hiçbir koalisyon üyesi tarafından kabul edilmemekle birlikte sadece İtalyanlar, Karadağ'ın işgali öncesinde kararlaştırılan manda şartlarına uygun davranmaya çalışmıştır. Bu İtalya'nın, sürgünde olan meşru Karadağ'ın etki ve isteğine mugayir oluşturulan yeni idarî organları tanımadığı anlamına gelmektedir ve böylece Kral Nikola'nın politikasının en karakteristik savunucusu olmuştur. İtalyanlar ve Fransızların Karadağ'daki farklı çıkarları, onların Karadağ'a karşı tutumlarını belirlemiştir. Fransızlar, Sırbaların kayıtsız şartsız birleşme politikasını izler ve yardım ederken, İtalyanlar kendilerini Fransızlarla açık bir çatışmaya götürmeyecek ölçüde Nikola'nın tarafında yer almıştır.

Büyük Britanya (s. 161-182): Britanyalılar, Karadağ'ı ancak 19. yüzyılın ortalarında "keşfetmişlerdir". Bu zamanda, muhafaza ettiği hayat ve ataerkil yaşam tarzını ilginç ve çekici bulan çok sayıda Britanyalı yolcu ve seyyah Karadağ'ı ziyaret etmeye başlamıştır.

19. yüzyılın başlarında Fransa'ya karşı ortak savaş sebebiyle (Boka- 1813-1814) Karadağlılar ile Britanyalılar arasında bir irtibat sağlanmışsa da, Britanyalı diplomatların Karadağ'a ilgisi ancak 1875-1878 yılları arasındaki büyük kriz döneminde dikkat çekici bir hal almıştır. Bu zamanda Britanya, nezdinde büyük ekonomik konuma sahip olduğu ve Rusya'nın Balkanlara, dolayısıyla Akdeniz ve Yakın Doğu'ya duhulünde bir sed olarak gördüğü Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük savunucusu durumundadır. Bu bağlamda, Britanya diplomasisi, Karadağ'ın savaşçı duruşunu ve 1875 yılında Türk idaresine karşı civar bölgelerdeki isyanlara yardımını Rus etki prizmasından değerlendirmiş ve Balkanlardaki tüm huzursuzluğu Rusya'nın Osmanlı'yı zayıflatma ihtiyacı ile ilişkilendirmiştir.

1878 yılında Ayastefanos'da Türklere, Karadağ, Bulgaristan ve Sırbistan'ın bağımsızlıklarının tanınması ve sınırlarının genişlemesi; Romanya ile birlikte Besarabya'nın da Rusya'ya eklenmesi gibi direktmeler söz konusudur. Bu durum, Batılı devletler tarafından Rusya'nın pozisyonunun güçlenmesi ve tek taraflı olarak 'Şark Meselesi'nin tanzim ve tahkimi olarak algılanmıştır. İlk tepki İstanbul'da Rus tehdidi ve Boğazların kontrolü olasılığını kabule hiç de hazır olmayan Britanya'dan gelmiştir. Bundan dolayı, Avusturya-Macaristan ile de gizli bir anlaşma yapmak suretiyle Britanya Rusya'ya diplomatik baskı yapmış ve Ayastefanos Anlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesini teklif etmiştir. Böylece, 13 Haziran 1878'de 'Karadağ Meselesi'nin de çözüme kavuştuğu Berlin Kongresi toplanmıştır. Kongrede Britanya, Bosna, Sırbistan ve Karadağ'ın kaderinden ziyade, Rusya'nın mümessili olarak Akdeniz ve Yakın Doğu'da kendi hâkimiyetini tehdit ettiği düşündüğü Bulgaristan ile ilgilenmiştir. Böylece, Büyük Britanya Berlin Kongresi'nde Osmanlı ve Avusturya-Macaristan'ı korumuş, Balkanlardaki devletlere Rus politikasının mümessilleri olarak bakmış ve onlara karşı kendi politikasının stratejik çerçevesine zarar vermeyecek ölçüde temayül etmiştir.

Berlin Kongresi'nden sonra, Karadağ diğer devletlerle olduğu gibi Britanya ile de resmi diplomatik ilişkiler kurmuştur. İlk diplomatik temsilci Şubat 1879'da Cetinje'ye ulaşmış ve bu tarihten Mart 1921'e kadar Britanya-Karadağ resmi diplomatik ilişkileri devam etmiştir.

1880 yılında Britanya'nın dış politikasında, en azından Karadağ için, önemli bir değişim söz konusudur. Bu sene parlamento seçimleri yapılmış ve seçim sonucuna göre 1876 yılından itibaren Benjamin Disraeli başkanlığında idarede olan muhafazakârlar yerlerini William Ewart Gladstone başkanlığındaki liberallere bırakmıştır. Gladstone, Balkan halklarının hakkını savunduğu ve muhafazakârların her şey pahasına Türkiye'yi koruma politikasını eleştirdiği için daha Doğu Krizi çıktığı anlardan itibaren Karadağ'a karşı sempati beslemekteydi. Liberalerin yeni dış politikalarındaki akım, Türkleri Berlin Kongresi şartlarını yerine getirmeye zorlamak yönünde idi. Ulcinj konusunda Karadağ-Osmanlı anlaşmazlığına Britanya doğrudan müdahil olmuş ve bu konuda Osmanlı'ya diplomatik baskı yapmıştır. 1880 yılında bu olaydan sonra kurulan iyi ilişkiler, 1887'de Britanya hanedan üyelerinin Cetinje'yi ziyareti ile taçlanmıştı. Britanya hanedan üyelerinin bu ziyaretinin resmî bir karakteri olmamakla birlikte, Britanya'da Karadağ hakkında iyi bir propaganda sağlamıştır.

Balkanlarda, 1908 yılında Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhaki ile zuhur eden krizden biraz sonra Balkan savaşları patlak vermiştir. Savaş sırasında Karadağ'ın İşkodra'yı alma gayesi, bağımsız bir Arnavutluk devleti kurmaya çoktan karar vermiş olan büyük güçlerin dikkatini çekmiştir. Karadağ ordusu 23 Nisan 1913'te zapt ettiği İşkodra'yı büyük güçlerin ciddi tehditleri üzerine 14 Mayıs'ta boşaltmıştır. Britanya, Karadağ'ı İşkodra'yı terk etmeye zorlayan uluslararası bir donanmayı Adriyatik denizine göndermeyi desteklemiştir. İşkodra krizinde Karadağ Büyük Britanya'nın desteğini kaybetmiş hatta Britanya Karadağ'a karşı bir Avusturya seferine karşı koymayacağını da beyan etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'na itilaf devletleri yanında giren Karadağ bu savaş sırasında da büyük güçlerin hiç hoşuna gitmeyen

büyük bir diplomatik hata yapmıştır. Haziran 1915'de yine İşkodra'yı zapt etmiş ve bununla koalisyonda güvenilmez ve itaatsiz müttefik imajını güçlendirmiştir.

Karadağ'ın 1915 yılı sonlarında Avusturya-Macaristan ile müstakil bir barış yapma niyeti ile ilgili söylentiler diğer devletler gibi Britanya'yı da şüpheye düşürmüştü. Bu tür spekülasyonlar Petrograd, Paris ve Londra'da son derece belirgindi ve 'temelsiz' ve 'gerçek dışı' olmalarına rağmen büyük güçlerin Karadağ'a karşı ilişkilerini önemli ölçüde etkiledi. Bu durum Karadağ'ın askerî açıdan çöküşünü hızlandırdı, çünkü müttefiklerinin yardımı yavaş ve yetersizdi. Her halükarda Karadağ'ın işgali Büyük Britanya'da son derece olumsuz reaksiyonlara sahipti. Karadağ'ın Avusturya-Macaristan ile yaptığı gizli anlaşmalarla koalisyona karşı samimi-yetsiz tutumu hakkında genel bir inanış hâkimdi. Britanya diplomasisi Karadağ'ın bağımsız bir devlet olarak yenilenmeye olasığını, dolayısıyla onun Sırbistan'a bağlanmasını teşvik etmeyi düşünen ilker arasında idi. Diğer taraftan, Karadağ ile resmî iletişiminde her zamanki gibi ölçülü ve dış politikasının genel prensiplerine uygun olarak hareket etmekteydi.

Amerika Birleşik Devletleri (s.183-200): Karadağ ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ilişkileri diğer büyük güçlerle ilişkilerden ayrılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ancak Birinci Dünya Savaşı esnasında Avrupa politikasının bir parçası olmuştur. ABD'nin diplomatik etkisi, öncelikle batı yarımküreye yöneliktir. Amerika başkanı James Monroe'nin 1823 yılında yayınlamış olduğu doktrin Avrupa'nın Kuzey ve Güney Amerika'da herhangi bir şekilde hâkim ve müdahil olmasını reddediyor ve Avrupa meselelerine karşı Amerika'nın izolasyonunu, yani batı yarımküre dışındaki uluslararası olaylara karışmamayı öngörüyordu. Ancak bu durum Avrupalıların Amerika ile ilgilenmediği anlamına gelmemektedir. Milyonlarca insan para kazanmak için Amerika'ya akın etmiştir. Sadece 1890-1921 arasında Amerika Birleşik Devletleri'ne göçen insan sayısı 19 milyondur. En çok göçmen İtalya, Rusya, Polonya ve Balkan ülkelerinden gitmiştir. Bunlar arasında epeyce Karadağlı da bulunmaktadır. Karadağlılar para kazanmak için Venedik, Avusturya, İstanbul ve dünyanın pek çok yerine ulaşmışlardır. 1903 ve 1908 yılları arasında Amerika'ya giden Karadağlı sayısının yaklaşık 25.000 olduğu hesaplanmaktadır ki bu nüfusun % 10'u anlamına gelmektedir. Bunlar 16 ila 26 yaşları arasında çalışma kabiliyeti en üst düzeyde gençlerdi. 1906 yılında göçmenlerin arasına kadınlar ve çocuklar da katılmaya başladılar. Karadağ ve ABD arasında diplomatik ilişkiler mevcut olmadığından Amerika'ya giden Karadağlılar kendi devletlerinin diplomatik korumasına sahip değillerdi. Karadağlılar bunun için 1903 yılından itibaren San Francisco'daki Rus konsolosuna başvurmuşlardır. 1905 yılında Amerika Birleşik Devleti Cetinje'ye resmî bir temsilci göndermiştir. Bu temsilcinin güven mektubunu Kral Nikola'ya verdiği 30 Kasım 1905, Karadağ ile Amerika arasında diplomatik ilişkilerin resmî başlangıç tarihi olarak kabul edilmektedir. 1921 yılında resmî olarak kesilinceye kadar devam eden diplomatik ilişkiler, Karadağ'ın denizasırtı büyük güçleri kendi geleceği ile ilgilendirme çabaları çerçevesinde gelişmiştir.

Savaş sonunda, kendini savaş müttefiki Fransa topraklarına bulan, arkasında büyük güçlerin bulunduğu Sırbistan'ın tutumuna nâ-muvafık her tür faaliyeti engellenen ve gerçek anlamda izole edilmiş bulunan Karadağ hanedan ve hükümeti, bu izolasyon durumundan kurtulmak için Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini almaya çalışmıştır.

Almanya (s.201-210): Almanya Karadağ'ın en geç diplomatik ilişki kurduğu büyük Avrupa gücüdür. Gerçekte, Balkanlara ilgisi de ancak 1871'de küçük Alman devletleri arasında birleşmenin sağlanması ve büyük ulusal bir Alman Devleti'nin kurulması ile ortaya çıkan bir büyük güçtür. 1871-1914 yılları arasında endüstri, ticaret ve askerî sahalardaki hızlı yükselişi geleneksel Avrupa güçler dengesini bozmuştur. Birinci Dünya Savaşı'na kadar güç bağlamında İtalya ve Japonya'nın birkaç katıdır, Fransa ve Rusya'dan önde gitmektedir ve Britanya'yı yakalamıştır. 1871 yılında 41 milyon olan nüfusu 1913 yılında 66 milyona çıkmıştır. Eğitim,

sosyal güvence ve gelir kalitesi bakımından Almanya güçlü bir toplumu simgelemektedir ve zamanla Avrupa güçler politikasının merkez üssü haline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı arifesinde dünya endüstri üretimindeki en büyük hissesiyle ikinci ihracatçı ülke konumuna ulaşmıştı. Sahip olduğu ekonomik güç, yeni toprak paylaşımını amaçlayan Alman emperyalizminin dayanağıydı. Politik anlamda Almanya'ya benzer bir durum, yine genç bir kapitalist ülke olan İtalya'da söz konusuydu. İtalya da 19. yüzyılın yetmişli yıllarında ulusal birlik sağlamıştı ve o da emperyalist güçler arasında kendine yer edinme gayreti içerisindeydi. 'Şark Meselesi'nin çözümü ve Osmanlı mirasının geleneksel tarafları olan Büyük Britanya, Fransa, Rusya ve Avusturya-Macaristan'a bu defa İtalya ile Almanya da katılmış oldu. Almanya ekonomik ve demografik potansiyeli ile dünyanın yeniden düzenlenmesi konusunda aktif rol almak istegini hiç beklemeden dışa vurmuştur.

1878 Berlin Kongresi'nde bağımsızlığının tanınmasından sonra Karadağ çeşitli devletlerle resmî diplomatik ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bu ilişkiler diğer büyük güçlerle normal ve olağan gelişimi içinde kurulurken, Almanya örneğinde en başından itibaren diplomatik hadiseler söz konusudur. Berlin Kongresi'nin sonunda ilgili devletler için özel protokoller yapılmış, tüm büyük güçlerin imzasının bulunduğu anlaşmanın bir örneğini resmî olarak Knez Nikola'ya teslim etmek üzere Berlin'den özel bir temsilci Cetinje'ye gönderilmişti. Bu temsilci üç gün kaldığı Cetinje'de Karadağlılardan gerekli ilgi ve ihtimamı görmemiş; Alman başbakanı Otto von Bismark hakaret olarak algıladığı bu diplomatik gaf üzerine, tüm Alman elçilik ve konsolosluklarına her fırsatta Karadağ'a mevcut değilmiş gibi davranmaları, yok saymaları gerektiğini bildirmiştir. Bu diplomatik gaf Karadağ devletinin bu konudaki kötü organizasyonun sonucu mudur yoksa Berlin Kongresi'nden sonra Alman diplomasisine karşı bir kızgınlık göstergesi midir belli değildir. Ancak her halükarda Karadağ-Almanya ilişkileri düşmanca bir safhaya girmiş ve daha başında kesintiye uğramıştır. Karadağ, ilerleyen zaman içinde bu ilişkileri iyileştirebilmek adına büyük çaba sarf edecektir. Her şeyden önce 1879'da Almanya ile Avusturya-Macaristan arasında varılan ittifak anlaşması, Karadağ'ın Almanya ilişkilerine büyük önem vermesine sebep olmuştur. Çünkü Almanya'nın mahmisi olan Avusturya-Macaristan, bu küçük Balkan devletini sınırları ve etkisi ile çevrelemiş durumdadır. 1899 yılında Karadağ veliahdı Danilo'nun bir Alman prensesi ile evlenmiş olması da bu ilişkilerin düzelmesinde etkili olamamıştır.

Nihayet 1906 yılında damadı İtalya Kralı III. Victor Emanuel'in aracılığı ile Alman imparatoru, Karadağ Knezinin kendisini ziyaretini kabul etmiş ve Nisan 1906'da bir davet mektubu göndermiştir. Knez Nikola'nın Alman imparatoru II. Wilhelm'i ziyareti 17 Mayıs 1906'da gerçekleşmiş ve bu ziyaretin en önemli sonucu Alman imparatorunun Cetinje'de daimi bir diplomatik temsilcilik açma kararı olmuştur. Almanya ile Karadağ'ın diplomatik ilişkileri bu tarihten, Karadağ'ın Almanya'ya savaş açtığı 1914 yılına kadar devam etmiştir.

HATİCE ORUÇ*

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü.